

Дробітько А.І., асистент кафедри професійної освіти
Берегова Г.Д., д.філос.н., проф.
Херсонський державний аграрний університет

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ДИСКУРС У ВИЩІЙ ОСВІТІ

Проблема формування особистості у вищій школі була актуальною завжди. Нині вона набуває особливого звучання – у зв'язку зі зміною соціокультурного контексту сучасної вищої освіти в Україні, що породжує необхідність виховання почуття глобальної відповідальності сучасної людини за свої дії, визначені мірою її духовно-ціннісних орієнтацій. Це своєю чергою наштовхує на висвітлення інтелектуально-філософського дискурсу у вищій вітчизняній школі.

По-перше, інтелектуалізацію навчального процесу будемо розглядати як «проникання інтелектуалізму в життя людей, насичення його розумовою діяльністю». Під інтелектуалізацією вищої вітчизняної освіти розумітимемо таку тенденцію процесу навчання, у межах якої відбувається, на думку Л. Шевченка, «індивідуальне споживання інтелектуального потенціалу виробника освітньої послуги (вчителя, викладача) і водночас виробництво інтелектуального потенціалу її споживача (учня, студента): реалізація пізнавальних інтересів, опанування певними знаннями, формування різноманітних здібностей до праці, зростання кваліфікації та професіоналізму і водночас створення духовних цінностей, перетворення і розвиток особистості здобувача освіти».

По-друге, філософський дискурс у вищій школі окреслюватимуть дисципліни філософського спрямування, що входять чи до обов'язкової компоненти, чи до вибіркової. Логічно, що підбір таких дисциплін здійснюється навчальним закладом відповідно до структури філософського знання, де виділено ті сфери реальності, які людина позначає та досліджує. Відповідно до цих сфер формуються й основні філософські дисципліни.

Сфера перша: природа, світ, космос. Формуються такі дисципліни: онтологія (філософська наука про буття як таке; вивчає, чому взагалі можливе існування, як можна розуміти буття, як людина пов'язана з буттям); натурфілософія – філософія природи (різновид онтології, зосереджує увагу на питанні «що таке природне буття»), розглядає структуру виявів природи, визначає всезагальні закономірності та якості природи); космологія (різновид астрономії і як філософське вчення про сутність і природу космосу) тощо.

Сфера друга: суспільство та суспільна історія. Вивчають такі дисципліни: соціологія (наука про суспільство – емпірична соціологія і соціологія окремих сторін суспільства, наприклад сім'ї, праці); соціальна філософія (вивчає й по-філософськи осмислює природу суспільного життя, зв'язки суспільства й природи, суспільства й людської індивідуальності); філософія історії (ставить граничні питання історії людства: чому людство перебуває в стані історичного розвитку, куди прямує історія, хто є її суб'єктом, чи існують закони людської історії); культурологія (подає вивчення культури ключем до розуміння специфічних якостей, ознак людини й суспільного життя) тощо.

Сфера третя: сама людина з її особливостями, здібностями, властивостями. Дисципліни: філософська антропологія (вивчає людину в усіх її можливих виявах; визначає сутність людини та її відмінність від природи людини, торкається способу буття людини); антропософія (не тільки вивчає людину, а й намагається збагнути сенс її появи у світі) й ін.

Сфера четверта: духовно-інтелектуальні процеси (сфера свідомості). Охоплює такі дисципліни: логіка (досліджує форми, закони й норми правильного мислення); гносеологія (теорія пізнання, що вивчає питання про природу, чинники та результати пізнавальної діяльності людини, умови продукування й ознаки достовірних знань, умови й можливості їх практичного використання); етика (вчення про мораль і моральність, норми й засади людських взаємин); естетика – філософія краси та мистецтва (досліджує природу людського захоплення красою дійсності, шукає причини людського потягу до прекрасного, гармонії форм суцього); філософія релігії (вивчає питання природи й сутності релігії, досліджує причини виникнення релігії, її конфесійного різноманіття); історія філософії (збирає історичні досягнення філософії, вписуючи їх у сьогодення).

Засобами інтелектуалізації будуть філософські знання, покликані пробудити інтелектуальний потенціал студента, надавши знання про загальні принципи буття й пізнання, ставлення людини до світу, всезагальні закони розвитку природи, суспільства й мислення. Філософські знання в сукупності своїй покликані виробляти узагальнену систему поглядів людини на світ, місце людини в ньому, досліджувати пізнавальні цінності, соціально-політичне, моральне й естетичне відношення людини до світу.

Дуже часто у вищих вузькоспеціалізованих навчальних закладах, особливо на нефілософських факультетах, викладання філософії зводиться до історії філософії. Проблема в тому, що не слід філософське знання звужувати тільки до історичного ракурсу, хоча й не можна виключати цей пласт філософського знання з інтелектуалізації навчального процесу вищої школи. Адже інтелектуальне

наповнення такої частини філософії, як «Гене́за розвитку філософської думки», розкриває глибину, динамічну сутність філософії як основи світогляду, як системи методологічних засад осмислення світу загалом і місця людини в ньому. Вбираючи в себе емпіричні й теоретичні, ціннісні та нормативні, раціональні й підсвідомі уявлення, філософія допомагає усвідомити всебічні зв'язки предметів і явищ об'єктивного світу. Філософія – це не тільки наука, а й мистецтво, гуманітарне знання, любов до мудрості, ідеологія, трансцендентальне осягнення об'єкта, спосіб життя.

Філософське знання формує світогляд людини нового тисячоліття, оскільки метою вивчення філософії у вищій школі є одержання знань, визначених звичайними практичними зацікавленнями людини, оскільки опанування системою філософських знань, по-перше, сприяє піднесенню рівня загальної культури особистості, по-друге, розширює кругозір і свідомість, по-третє, допомагає жити, не втрачаючи особистої визначеності, індивідуальної душі й загальнолюдської свідомості, протистояти обставинам, вміти зберігати духовну тверезість і стійкість. Філософське знання – це необхідний для сучасної людини комплексний, інтегруючий вид знання, де інтегральність виявляється єдністю, що не виключає превалювання в ньому якогось об'єднуючого першопочатку; і таким є, напевно, його раціоналістичність.

Аналізуючи специфіку філософського знання у формуванні світогляду, варто підкреслити загальність філософських понять і принципів: на відміну від приватних наук, які вивчають певні фрагменти світу, філософія вивчає світ загалом (цілісно). Із такою загальністю пов'язана абстрактність її основоположень і рефлексивність, котра означає, що для філософа предметом міркувань є сама людина та її діяльність у світі. Окрім того, філософія поряд з об'єктивним знанням є суб'єктивно-особистісним переконанням людини, адже служить засобом пояснення й орієнтації людини у світі: саме сукупність філософських знань і формує світогляд людини. Також філософія плюралістична (містить різні авторські версії вирішення одних і тих же «вічних проблем») і практична наука (відповідає на головне запитання стратегії життя, визначене І. Кантом: яким треба бути, щоб бути людиною). Окремими дослідниками філософія визнається не тільки наукою, а й мистецтвом, що виявляється насамперед не у філософствуванні, а в реальному житті відносно досягнення міри, гармонії та досконалості.

Філософські знання у вищій вітчизняній школі повинні спрямовуватись у русло підготовки молодих людей до життя та виховання «людського в людині», що передбачає передусім піднесення рівня розвитку інтелекту особистості через навчання й осмислення основ живої природи та єдності людини з природою у планетарно-космічному масштабі. Більш детально про інтелектуально-філософський дискурс у вищій освіті йдеться у роботі «Освітньо-виховний потенціал філософських знань у системі вищої аграрної освіти в Україні», де було розроблено й запропоновано прагматистсько-інструменталістську концепцію філософії освіти, сутність якої полягає в подвійній ролі філософії: філософія освіти, з одного боку, постає методологічною основою формування світогляду, а з іншого – інструментарієм набуття знань (навчання й учіння), необхідних майбутнім аграрникам для успішної життєдіяльності в новій соціокультурній реальності. Так забезпечується соціальний і педагогічний результат освітньо-виховної діяльності вищих навчальних закладів.

Отже, інтелектуальний дискурс змістового наповнення філософського знання у вищій школі України є стратегічним виміром соціальної реальності та дозволяє стверджувати, що піднесенню інтелектуального рівня і розширенню діапазону світоглядних орієнтацій особистості сприяє спеціально дібраний спектр філософських знань. Він, з огляду на глобалізаційні процеси та інформаційний прогрес, вибудовується на теоретико-методичних аспектах засвоєння філософських знань з метою формування нової (сучасної) особистості та полягає в обґрунтуванні необхідності використання за основу педагогічного процесу певного спектра філософських знань про а) природу, світ, космос; б) суспільство та суспільну історію; в) саму людину з її особливостями, здібностями, властивостями; г) сферу свідомості людини – її духовно-інтелектуальні процеси. Цей спектр філософських знань може трансформуватися (розширюватися, звужуватися, конкретизуватися) у змісті навчальних програм з предметів соціально-гуманітарного циклу вищих навчальних закладів зі спеціальностями нефілософського спрямування, залежно від освітньо-виховних цілей, освітньої концепції, тенденцій педагогічного колективу (окремо взятого викладача, кафедри) тощо.